

Dr hab. Elżbieta Sobczak, prof. UE
Katedra Gospodarki Regionalnej
Wydział Ekonomii, Zarządzania i Turystyki
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

Jelenia Góra, dnia 26.01.2013 roku

Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Stefana Zawieruchy
pt. „Struktura funkcjonalna gmin wiejskich a możliwości ich rozwoju”
napisanej w Katedrze Gospodarki Regionalnej
Wydziału Ekonomii, Zarządzania i Turystyki Uniwersytetu Ekonomicznego
we Wrocławiu
pod kierunkiem dra hab. Ryszarda Broła, prof. UE

Niniejsza recenzja została przygotowana na podstawie pisma Dziekana Wydziału Ekonomii, Zarządzania i Turystyki Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu prof. dra hab. Marka Walesiaka z dnia 26 października 2012 r.

1. Ocena wyboru problemu badawczego

Przemiany ustrojowe i gospodarcze, które miały miejsce w Polsce w ostatnim dwudziestoleciu spowodowały zmiany szeregu uwarunkowań rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich, w tym również istotne zmiany w strukturze funkcjonalnej gmin wiejskich.

Zagadnienia oceny wpływu odmiennych struktur funkcjonalnych gmin wiejskich na rozwój lokalny, identyfikacji struktur stymulujących i hamujących rozwój lokalny, oraz struktur o niejednoznacznym wpływie na rozwój społeczno-gospodarczy nie mają charakteru nowatorskiego i zostały stosunkowo szeroko opisane w literaturze. Jednakże wielopłaszczyznowość i wieloaspektowość problematyki dotyczącej zarówno rozwoju lokalnego, jak i struktury funkcjonalnej obszarów wiejskich, moim zdaniem, stwarza potrzebę prowadzenia dalszych dociekań naukowych polegających zarówno na kreowaniu nowych kierunków, jak i rozwijaniu metodologii badań. Ponadto kształtowanie struktur funkcjonalnych wspierających i stymulujących rozwój lokalny staje się współcześnie istotnym wyzwaniem. Stąd też wybrany przez autora temat rozprawy doktorskiej jest inspirujący i ważny zarówno z poznawczego jak i naukowego punktu widzenia.

Problemem badawczym sformułowanym w pracy jest określenie relacji między typem funkcjonalnym gmin wiejskich Dolnego Śląska a możliwościami ich rozwoju. Tak sformułowany problem badawczy znajduje odzwierciedlenie zarówno w tytule pracy jak i celu badawczym określonym przez autora. Zgadzam się również z opinią autora, zawartą we wstępie, że problem ten jest ważny z praktycznego punktu widzenia, ponieważ jego rozwiązanie może zostać wykorzystane przez jednostki samorządu terytorialnego do podejmowania prób kształtowania struktur funkcjonalnych poprzez m. in. rozbudowę kompleksu funkcji ekonomicznych, zwłaszcza tych o charakterze pozarolniczym, a także wzrostu stopnia specjalizacji realizowanych funkcji.

Moim zdaniem dokonany przez autora wybór problemu badawczego spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim, ma charakter naukowo-badawczy i jest bardzo ważny dla praktyki gospodarczej. Rozwiązanie tego problemu może stanowić podstawę do uzyskania stopnia naukowego doktora.

2. Ocena formalna dysertacji

Przedłożona do recenzji dysertacja, mająca stać się podstawą do nadania stopnia naukowego doktora, liczy 311 stron, łącznie z aneksem obejmującym 57 stron, na który składa się 6 załączników. Praca składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia, bibliografii, spisów tabel, wykresów, rysunków, map oraz aneksu. Praca (bez aneksu) zawiera 78 tabel, 47 wykresów, 8 rysunków i 18 map. W bibliografii autor zawarł 184 pozycje literatury, zasoby 18 stron internetowych i 9 pozycji cytowanych źródeł prawa. Niestety autor umieścił w niej tylko jedną pozycję literatury obcojęzycznej. Budzi to wątpliwość czy autor zapoznał się w wystarczającym zakresie ze światowym dorobkiem naukowym, związanym ze sformułowanym problemem badawczym. Stanowi to istotny mankament ocenianej pracy.

Tytuł dysertacji doktorskiej został sformułowany w sposób zwięzły i komunikatywny, w pełni oddając zawartość merytoryczną pracy.

Struktura pracy jest poprawna i odpowiada standardom powszechnie przyjętym dla prac naukowych. Tytuły rozdziałów i podrozdziałów zostały sformułowane prawidłowo i adekwatnie do ich zawartości. Zachowane zostało logiczne następstwo poszczególnych rozdziałów. Jeżeli chodzi o zachowanie proporcji między objętością rozdziałów, to można zauważyć, że rozdział 3 zawierający metodologiczne aspekty badań własnych jest niemal dwukrotnie mniejszy objętościowo od pozostałych. Uważam, że korzystnym dla pracy byłoby rozbudowanie tego rozdziału o szerszą i bardziej pogłębioną charakterystykę zastosowanej autor-

skiej procedury badawczej, nawet kosztem zmniejszenia objętości pozostałych rozdziałów. Uważam, że recenzowana praca zyskałaby znacznie na wartości metodologicznej.

Strona edytorska rozprawy doktorskiej nie budzi większych zastrzeżeń. Język pracy jest jasny i zrozumiały. Dostrzeżono drobne błędy stylistyczne i interpunkcyjne. Pewne zastrzeżenia budzi również opis tabel, wykresów i map.

3. Ocena wartości metodycznych

Rozwiązanie problemu badawczego podjętego przez autora podporządkowane zostało weryfikacji głównej hipotezy badawczej sformułowanej w następującej postaci: „struktura funkcjonalna badanych gmin warunkuje możliwości ich rozwoju”. Niestety sam autor uważa tak sformułowaną hipotezę badawczą za oczywistą artykułując już w pierwszym akapicie wstępu (str. 4), a więc przed zrealizowaniem badań, kategoryczny pogląd iż: „Rozwój ten dokonuje się pod wpływem wielu czynników. Jednym z najważniejszych spośród nich jest struktura funkcjonalna gminy”. Natomiast za zasadne uważam wyodrębnienie przez autora następujących pięciu szczegółowych hipotez badawczych:

- Gminy uprzemysłowione i zaglomeryzowane mają bardziej sprzyjające warunki do rozwoju demograficznego. Cechują się też wyższymi dochodami, a tym samym, stwarzają możliwość większych wydatków, co pociąga za sobą sprzyjające warunki do rozwoju lokalnego.
- Dochody gmin zależą od typu funkcjonalnego, przez co gminy o przewadze funkcji pozarolniczych kreują większe dochody.
- Istnieje zależność między typem funkcjonalnym a poziomem zagospodarowania infrastrukturalnego, zatem gminy uprzemysłowione i zaglomeryzowane cechują się wyższym poziomem tego zagospodarowania.
- Występuje zależność między typem funkcjonalnym a wybranymi miernikami jakości życia. Wyższe wartości wybranych wskaźników w tym zakresie cechować będzie gminy uprzemysłowione i zaglomeryzowane.
- Istnieją zależności pomiędzy typem funkcjonalnym a zróżnicowaniem poziomu urbanizacji. Gminy o przewadze funkcji przemysłowych odznaczają się wyższym stopniem zurbanizowania.

Hipotezy zostały sformułowane precyzyjne i zawierają informacje o wynikach badawczych jakich można oczekiwać w empirycznej części pracy.

Autor wyróżnił 3 cele badawcze: teoretyczny, metodologiczny i badawczy. A w następnym akapicie opracowania wszystkie cele nazwał badawczymi i stwierdził, że warunkują one weryfikację hipotezy badawczej, nie określając, o którą spośród wymienionych chodzi. Można w tym miejscu zgłosić pewne zastrzeżenia dotyczące braku precyzji stosowanych sformułowań. Ponadto uważam, że cel teoretyczny sformułowany przez autora można byłoby pominąć. Autor napisał, że: „Celem teoretycznym pracy jest analiza prezentowanych w literaturze przedmiotu definicji, klasyfikacji, metod i procedur badawczych dotyczących procesów transformacji obszarów wiejskich, urbanizacji wsi, rozwoju lokalnego i regionalnego oraz struktury funkcjonalnej i typów funkcjonalnych gmin”. Osiągnięcie tak sformułowanego celu związane jest z przeglądem i analizą literatury dotyczącej podjętego problemu badawczego i w związku z tym mogłoby być traktowane jako wprowadzenie teoretyczne do podjętej problematyki badań. Z kolei sformułowanie celów metodologicznego i badawczego uważam za prawidłowe i bardzo zasadne.

Celem metodologicznym określonym przez autora jest „opracowanie procedury badawczej identyfikacji i pomiaru funkcji endo- i egzogenicznych na obszarach wiejskich”.

Cel badawczy to „identyfikacja specyficznych cech obszarów wiejskich Dolnego Śląska, identyfikacja i pomiar struktury funkcjonalnej gmin wiejskich w województwie dolnośląskim i ich klasyfikacja typologiczna oraz określenie relacji między typem funkcjonalnym badanych gmin a możliwościami ich rozwoju”.

Moim zdaniem autor poprawnie i słusznie zaakcentował we wstępie przynależność treści opracowania do dyscypliny ekonomia. Natomiast szkoda, że nie umieścił tam również, przed charakterystyką treści pracy zawartej w pięciu rozdziałach, zwięzłych informacji dotyczących zakresów przestrzennego i czasowego badań oraz zastosowanych metod badawczych.

4. Ocena wartości merytorycznych

Zawartość merytoryczna rozprawy doktorskiej została zawarta w pięciu rozdziałach, reprezentujących trzy wzajemnie przenikające się nurty: teoretyczny, metodologiczny i aplikacyjny. Nurt teoretyczny obejmuje rozdział pierwszy i część rozdziału drugiego pracy. Do nurtu metodologicznego traktującego o metodach wykorzystywanych w dalszych rozważaniach można zaliczyć rozdział 3. Nurt aplikacyjny reprezentują częściowo rozdział drugi oraz rozdziały 4 i 5, w których autor przedstawił wyniki badań empirycznych zrealizowanych z wykorzystaniem wcześniej opisanych metod badawczych.

W rozdziale pierwszym autor sformułował rozważania dotyczące wybranych definicji i koncepcji rozwoju lokalnego oraz struktury funkcjonalnej i typów funkcjonalnych gmin i osiedli wiejskich. W rozdziale drugim o charakterze teoretyczno-analitycznym doktorant skoncentrował się na identyfikacji specyfiki obszarów wiejskich, ich zróżnicowaniu, szansach i barierach rozwoju. Dokonał również identyfikacji typów funkcjonalnych obszarów wiejskich Dolnego Śląska oraz przedstawił je w przekroju demograficznym i gospodarczym. Uważam, że dwa pierwsze rozdziały recenzowanej pracy doktorskiej stanowią niezbędne wprowadzenie, opisujące zakres przedmiotowy prowadzonych badań. Natomiast rodzi się pytanie dotyczące wybranych koncepcji rozwoju lokalnego poddanych rozważaniom w pierwszym rozdziale ocenianej dysertacji. Autor przedstawił klasyfikacje koncepcji rozwoju lokalnego ze względu na dwa kryteria: interwencjonizm w rozwoju lokalnym i stopień oryginalności, następnie poddał szczegółowej charakterystyce koncepcję lokalnych systemów osadniczych oraz koncepcję teorii urbanizacji. Brakuje mi w tej części pracy umiejscowienia, w przedstawionej wcześniej klasyfikacji, wybranych do analizy koncepcji rozwoju lokalnego oraz uzasadnienia dokonanego wyboru. Zatem nasuwa się pytanie, na które nie znalazłam w ocenianej dysertacji bezpośredniej odpowiedzi, dlaczego w podrozdziale zatytułowanym wybrane koncepcje rozwoju lokalnego autor ograniczył swoje rozważania właśnie do koncepcji lokalnych systemów osadniczych i koncepcji teorii urbanizacji?

Rozdział trzeci obejmuje metodologiczne aspekty badań własnych autora. W rozdziale tym opisana została zastosowana procedura badawcza, polegająca na wykorzystaniu znanych z literatury przedmiotu pośrednich sposobów identyfikacji struktur funkcjonalnych (metody wskaźnika nadwyżki pracowników i współczynnika lokalizacji Florence'a) uzupełniona zastosowaniem bezpośrednich badań własnych, których celem było pozyskanie informacji niedostępnych w statystyce publicznej. Rozdział ten jest zdecydowanie najskromniejszą objętościowo, jak również najslabszą częścią ocenianej dysertacji. Moim zdaniem jest on dosyć chaotyczny i nieuporządkowany. Wydaje się, że zawiera niemal wszystkie informacje jakich oczekuje czytający rozdział pt. „Metodologiczne aspekty badań własnych”, natomiast wiele zastrzeżeń budzi sposób jego zredagowania. Na przykład procedura badawcza została przedstawiona dwukrotnie i to w odmienny sposób. Na str. 99 autor pisze, że procedura obejmuje dwa etapy:

1. Zastosowanie znanych i opisywanych w literaturze przedmiotu pośrednich metod identyfikacji i pomiaru struktury funkcjonalnej gmin.
2. Badania bezpośrednie.

Jednak w podrozdziale 3.1. na podstawie literatury scharakteryzowany został tylko etap pierwszy. Z kolei podrozdział 3.3. pt. „Opis procedury badawczej” zawiera opis badań bezpośrednich zrealizowanych przez doktoranta, a więc obejmujących tylko etap drugi procedury badawczej sformułowanej w podrozdziale 3.1.

Rozdział czwarty ocenianej dysertacji wpisuje się w nurt aplikacyjny i obejmuje diagnozę struktury bazy ekonomicznej badanych gmin poprzez zidentyfikowanie funkcji wyspecjalizowanych oraz określenie typów funkcjonalnych gmin wiejskich Dolnego Śląska. Autor samodzielnie zaprojektował i zrealizował badanie ankietowe (kwestionariusze ankiety zostały rozesłane do wszystkich gmin Dolnego Śląska) i w ten sposób pozyskał szczególnie cenne informacje niedostępne w statystyce publicznej. Autor wyodrębnił cztery obszary funkcjonalno-przestrzenne gmin wiejskich regionu dolnośląskiego oraz trzy typy gmin: monofunkcyjne, dwufunkcyjne (ze zróżnicowanymi sekcjami tworzącymi tę dwufunkcyjność) oraz wielofunkcyjne, następnie zidentyfikował 11 profili gmin wiejskich.

Rozdział piąty dysertacji również ma charakter aplikacyjny. W rozdziale tym autor na podstawie literatury zidentyfikował czynniki określające możliwości rozwoju gmin wiejskich, następnie dalszej analizie, w odniesieniu do wyodrębnionych typów funkcjonalnych gmin wiejskich, poddał następujące spośród nich: dynamikę rozwoju demograficznego, skalę dochodów i wydatków gmin, poziom zagospodarowania infrastrukturalnego, jakość życia mieszkańców oraz zróżnicowanie poziomu urbanizacji. Podrozdział 5.2 składa się z pięciu punktów, których treść jest podporządkowana weryfikacji kolejnych szczegółowych hipotez badawczych sformułowanych przez doktoranta. Analizy empiryczne opisane przez autora w rozdziale piątym, jak również wypływające z nich konkluzje pozwalają stwierdzić, że sformułowane hipotezy badawcze zostały zweryfikowane.

We wstępie (str. 6) trochę na wyrost autor napisał, że „w zakończeniu wskazano na praktyczne możliwości wykorzystania wyników w praktyce samorządowej ...”. Pojawia się zatem pytanie jakie możliwości wykorzystania wyników badań empirycznych zawartych w niniejszej dysertacji przewiduje doktorant?

Uważam, że cele rozprawy (teoretyczny, metodologiczny i badawczy) sformułowane przez autora zostały osiągnięte.

3. Ocena podsumowująca

Moim zdaniem przedstawiona do oceny rozprawa doktorska spełnia warunki stawiane tego typu opracowaniom, ponieważ stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego ja-

kim jest określenie relacji między typem funkcjonalnym gmin wiejskich Dolnego Śląska a możliwościami ich rozwoju, wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie ekonomia. Stanowi również udokumentowanie umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez doktoranta.

Zgłoszone w recenzji uwagi krytyczne i sugestie, mające częściowo dyskusyjny charakter, nie podważają pozytywnej oceny całości rozprawy.

Ogólnie rozprawę doktorską mgra Stefana Zawieruchy oceniam pozytywnie, wskazując następujące przesłanki tej oceny:

- podjęcie istotnego teoretycznie i praktycznie problemu badawczego,
- umiejętność samodzielnego zaprojektowania i zorganizowania badań bezpośrednich,
- dobra znajomość i dość umiejętne posługiwanie się polską literaturą przedmiotu,
- umiejętne połączenie rozważań teoretycznych i badań empirycznych.

Podsumowując, stwierdzam, że rozprawa doktorska przygotowana przez mgra Stefana Zawieruchę pt. „Struktura funkcjonalna gmin wiejskich a możliwości ich rozwoju” spełnia wymogi określone w art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki i może być dopuszczona do kolejnych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia.

